

FÉJA ENDRE

DÉNES ZSÓFIA FÜREDEN

Dénes Zsófia értékes és színes egyénisége volt a 20. századi magyar irodalomnak. Újságírónak vallotta magát, de ennél jóval többet nyújtott a munkássága. 102 évet adott néki az Úr, s így nagy és nehéz idők tanúja lehetett. Sok embert ismert, sokakkal tartott kapcsolatot, és megörökítette alakjukat. Ady varázsa hozta közel az irodalomhoz, akinek rövid időre a menyasszonya lehetett, s véle kapcsolatban írta meg emlékei sorát. Féja Géza, egyidősen évszázadával, kortársa volt Dénes Zsófiának. Kapcsolatuk 1940-től követhető nyomon, amikor Dénes Zsófiának az Élet helyett órák címen, Adyról szóló könyve megjelent, és ezt üdvözölte.

„Dénes Zsófia könyvében a rokonszenves asszonyi alázat s valami egészen ritka szerénység háttérbe helyezi a saját személyét ... Asszony, tehát Ady, az ember érdekli, Ady testi közelségét varázsolja elsősorban vissza, helyenként megrázó egyszerűséggel. Megrázó képet rajzol Lédáról és Csinszkáról is, a valóságot írja meg, igen helyesen, mert Adynak is ez a valóság kellett, nem pedig az eszményített festett kép. A haldokló Adyról írt sorával csak Krúdy Gyula hasonló tárgyú emlékezése vetekedik. Könyve az Ady-irodalom legszámottevőbb megnyilatkozásai közé tartozik.” (Magyarország, 1940. május 24.) Móricz Zsigmond a Kelet Népében (1940 júliusában) méltatta e könyvet. Egy elsötétülő korban, a kezdődő fajüldözés idején, elsőként állottak ki Dénes Zsófia mellett.

Innen kezdődött Féja Gézával a barátságuk, amely töretlen volt, az 1945 utáni nehéz időkben is, és az életük végéig tartott. Az Ady Endrére emlékezők közül apám – Bölöni György után – Dénes Zsófiát értékelte legtöbbször. Mindketten a Balatonfelvidék és Füred „szerelmesei” voltak. Ittlétük alkalmával sokszor találkoztak a tóparti sétányon, a cukrászdában és Lipták Gábor házában. A következőkben levelezésükből Dénes Zsófia három – Balatonfüredhez kötődő – levelét mutatjuk be.

(Budapest) 1956. április 11.

Kedves Féja Géza,

de még inkább így: kedves Géza – sok mindent szeretnék kis helyen elmondani. Kár, bizony, hogy nem előszóval mondhatom el.

Először is: remélem, jól van. Lelkileg is. Úgy, mint a múlt nyáron. Akkor szép volt a kép, amit láttam. Szép és felemelő.

Rólam csak annyit, már ami kondíciómra illeti, hogy drága kis művész élettársam itt van mellettem, és megsegít minden fordulóban. Ő az, akiben bízni lehet, és akit anyásan nagyon szeretnem: öröm. Ehhez képest időszaki dolog, hogy most estem át 10 napos súlyos influenzán, ma van az első nap, hogy teljesen láztalan vagyok.

Ezt a visszatért életörömet használom fel arra, hogy e régen tervezett levelet megírjam magának.

Szóval, február 16-án megkaptam Ady dokumentumkötetemre a szerződést. Címe: Ady Nagyváradon. Az ismeretlen Léda felőlel mindent, amit még élő koronatanúk 1942-ben fél éven át el tudtak nekem mondani Ady váradi életéről. Nemcsak 900-tól 904-ig, de az összes visszatérést is, az utolsóig, 1918 februárjában. Egy skakespeare-i tragikum estét élt akkor ott át – stb., stb. Minden, amit Fehérné tudott Adyról, Rienziről, Lédáról és Lédáról, kisgyermekkorától óta haláláig, azután amit F-né Diósyról tudott – azután a csucsai élet (F-né ott hetekig vendég volt). Csucsai: nagyon érdekes és jellemző, néha éles levelekben (Török nagymama), – Brüll Berta naplójegyzetei nővéréről, Szűts Dezső kibontott élete, hogy azt én helyben megriportoztam, mindez rengeteg újat és nem ismertet hoz. Bölöni volt első és még csak nem is jóindulatú lektora (ő énám az Adyné könyvében Itókáról írottakért haragszik, mégis a feltétlenül kiadandók közé sorolta. Hogy „még neki is nóvumot” hozott.) A kötet csak szeptemberben kerül (terv szerint) nyomdába, karácsonyra lesz kész, de csak 57 első kiadványai között akarják kihozni, mert 56-ra a „terv betelt”.

Látja, ezt akartam már régen megírni magának. A másik dolog, amiről szólni akarok: friss tavaszi tervezgetés. Ha szabad és lehet tervezniünk valamit (a Sors-ban én hiszek), én ismét Balatonfüreden szeretném tölteni nyári heteimet. Mégpedig július 7-től augusztus 30-áig. Sajnos, egyedül, Szepi gyermekem csak lekísérne, és értem jönne, mert ő ezalatt a Népművészeti Intézet nyári táborozásán Tokajban dolgozna. Neki, aki körvezető tanár ott, ingyen jár más festőkkel közös szoba és teljes ellátás. Ez szép – és a munkának jó, sőt remek, de a civil ember, mint én, abban a szegény lerongyolódott faluban még egy lakható szobát s kocsmait sem talál. Ez így van, mert az akció élén álló igazgató és felesége is kerestek már ott nekem hajlékot, de nincs. A „táborozás” élvezői rettenetes bolhás

szalmazsákokon hálnak, mosdóhelyiség pedig nincs. Maga a ház, ahol laknak, remek: Rákóczi tulajdona volt a műemlék. De én nyolcadmagammal háljak ismeretlen nőkkal és bolhákkal áldottan – nem, Szepi sem akarja. Viszont ő onnét tavaly is olyan kincsekkel rakodottan jött meg, hogy 12 hónapig abból él. (Részben én is...)

No, én közben elmegyek Füredre. Nem akarok fenn lakni a dombon, mint tavaly, lenn akarok élni a víz közelében. Írok Liptákéknak, a kedves Pirikének, keressen nekem lenn az öreg nagyfák alatt akár magánlakásban, akár újonnan helyreállított turista- vagy más hotelban kis egyágyas szobát. Az eszpresszóban reggeli, a kerti vendéglőben ebédmenü, délután (szép időben) kimegyek a mólóra sörözni, és viszem magammal papírban sonka- vagy ementáli-vacsorámat. Este még egy szimpla mellett az eszpresszóban elüldögelek partnerrel – ha akad kedves – vagy egyedül, de úgy is jó... Látja, nagy öröm volna, ha maga is azokra a hetekre tervezné füredi pihenését... Megteszi, hogy felel erre a levelemre? Ha már nem is jött sohasem el.

Szeretettel üdvözlöm, kedves Géza – Zsuka

Laczkó Géza Rákóczijáról volna magával meg tárgyalnivalóm.

(Az Ady Nagyváradon címmel tervezett kötete Akkor a hársak épp szerettek címen jelent meg, 1957-ben. Az ismeretlen Léda fejezetcím a könyvben. Szalatnyay József (Szepi) (1915–1994) festőművész a férje volt.)

(Balatonfüred, 1956.) július 11.

Kedves Géza,

a következőkben referálhatok magának a füredi helyzetről:

én itt az IBUSZ-nál foglalhatok magának előre biztos szobát, ha pontos dátumra lekötöm 100 frttal. Ma azt mondták nekem az IBUSZ-nál, hogy ab 25 frt adnak hideg-meleg vizes szobát. De még júniusban – tehát nem júl. – aug. 20.ig terjedő főidényben – Csatkainé, a soproni múzeum igazgatójának felesége 23-ért lakott igen jó kis szobában, és Szepi tavalyi szobája szept.-ben 24 frt-ba került. Tehát hiszem, hogyha aug. utolsó harmadában maga egyenesen az Arany Csillag portásához megy, még lekötés nélkül is kap, 25 frt alatt valamivel, jó szobát. De ha biztos akar lenni: én szívesen lekötöm megadott dátumra. Állok – édes Géza – rendelkezésére. No mármost privát helyen, bennszülötteknél nekem, „íróbarátom” számára eddig

mindenki 25 frt-ot mondott, tehát nem kevesebbet, mint a független hotelszoba ára. Ha mindezt sokallja, akkor talán írjon mégis tavalyi gazdáinak, azok mit ajánlanak fel.

Ami a kosztot illeti: 13 frt a két egyetlen nyitott vendéglőben a nagy menü ára. Leves, nagy adag hús főzelékkel vagy körítéssel és tészta. Az egyik étterem az Arany Csillag, a másik lenn a Balaton partján a Balaton kertvendéglő. R la carte primább a koszt, de jóval drágább. (Egy adag rántott vagy rostos sült hal 17 frt, egy adag hús ilyenfajta árban.) Privát asszonyságnál is van ebéd, ha előre jelzi, hogy odamegy, ott tavaly 10 volt, idén úgy hallom 12. Hajduk néni, a Nádor utca és Csók utca sarkán, tehát azon az útvonalon, de a legelején, közel a vasúti főútcához – ahol maga tavaly lakott. A koszt ott eléggé jó és házias, ital nincs, ha van, ezt drágán számítja. – Én ajánlom a 13-as menüt az étteremben. Estére lehet csemegésnél is venni sonkát, szalámit, sajtot, vaját, kenyeret, lenn a telepen, a főútvonalon, amely a kúthoz vezet. Lenn a gyönyörű móló teraszán sör, spriccer vagy fekete mellé nyugodtan eheti ki-ki sajátját, mert ők nem adnak ételt. Azt nem tudom még azonban, hogy este is van-e menü vagy csak r la carte – étel. Én például kaszinótojázt ettem néhányszor egy muskátli nevű „tejcarnok”-ban a parti sétány mentén, kissé feljebb a strand felé, nekem elég az ilyen vacsorára, ez ott 5.30 frt, jégbe hűtött – és a hely szintén „elsőrendű” a maga nemében, de más ételt nem ad, csak a cukrászda-árut: jeges kávét, jeges kakaót, kuglófot, fagylaltot. A portások, pincérek imádják a magyar vendégeket a maguk módján, mert borralót csak az ad, a külföldinél még pénz sincs, és nem tudja, komm. országban illik-e adnia.

Elég kimerítő, amit itt írok? Ez körülbelül azt jelenti, hogy 25-ért lakhat, 35-ért nem éhezik az ember, mindent beleszámítva. De augusztusban az is lehet, hogy 60-ért teljes napi penziót kaphat az A. Csillagban a vendég, ami biztosítja délben és este az á la carte-választást – és ez prima. Prima – és nekünk drága. Szepikém mégis ragaszkodott, hogy hetekre ide jöjjenek könyvem szerződési pénzéből, a tavaszi hosszas influenzám után regenerálódjak. Ami, gondolom, sikeres lesz.

Írjon, kedves Géza, mi a szándéka és miben lehetek a segítségére. Liptákék viszonzozzák üdvözleteit, és szívesen látják majd magát estére. Baráti ragaszkodással

Zsuka

(Balatonfüred) 1956. július 30.

Kedves Géza,

válaszul 24-iki levelére megírom: örülök, hogy jól oldotta meg füredi szállása kérdését. Ami az ebédet illeti, most mégiscsak tudok valamit tanácsolni, ami szerintem előnyösebb, mint bármely étterem. Itt Füreden dr. Zákonyi Ferenc az Idegenforgalmi Hivatal nagyon agilis vezetője. (Egyben Balaton vidéki tudnivalókban hihetetlenül művelt: történelem, kultúrtörténet, botanika, geológia stb.) Felesége – szép és kedves fiatalasszony – a kikötő móló fejénél az „Ajándékbolt” vezetője. Ez csak kis pavilon, nagy forgalommal. Mindkettő örömmel ajánlkozott, hogy Gézának kezére jár mindenben. Nos, Zákonyiné, boltja tőszomszédságában, ebédre jár a kikötőtelep őréhez, illetve annak feleségéhez, aki 10 forintért bőséges és kitűnő ebédet ad igen keveseknek, de Zákonyiné ajánlatára – ha kívánja – magának is. Az ebédet ott lehet elfogyasztani. Látja, Géza, azt hiszem, ennél megfelelőbb ellátást itt nem kaphat. Tehát, ha megérkezett, látogasson el első napon mindjárt Zákonyinéhoz, hogy másnapra már meglegyen előjegyzett ebédje. (Közben nem kétlem, hogy öröme lesz abban, milyen szép-asszonnyal lesz ezúttal dolga.) Ha pedig bármely kirándulás érdekelné, forduljon Zákonyihoz, aki magunk forma tanárember és magának híve.

Én megörültem annak, hogy már olvasta könyvem hírért a jövő évi tájékoztatóban. Annak is örülök, hogy circa 20 ívesnek hirdetik, mert nekem nem volt előírással gép-kézirat, és én tudtam, hogy megvan 320 nyomtatott oldal, de ők a szerződésben még nem fixírozták, mennyi, hogy minél kevesebb szerződési előpénzt adjanak, persze. Azóta engedelmet kértek, hogy az én kontómra, nyomdakészen, előírt formában legépeltessék (laponként ezért levonnak 2 frt-ot), amit ezek szerint meg is csináltak, és ezen az alapon hirdetik. Csakhogy itt tartunk. Vasárnap reggel buszon elvisz Zákonyi Nagyvázsonyba, Kinizsi birodalmába, és egész délután magyaráz nekem. – És Lipták Gábor bora ez idén nagyon jóízű.

Jó pihenést, jó időtöltést és mulatást kívánok magának Füreden – és szeretettel üdvözlöm

Zsuka

Én 6-án megyek haza

(Apám válaszleveleit, sajnos, nem tudtam elérni, elkallódhattak, csupán egy levelét juttatta el hozzám Szalatnyay József, ez az írás 1967. december 29-én kelteződött.)

E levelekből is kitűnik Dénes Zsófia egyénisége: jó szándékú, jókedvű, segítőkész és az életet szerető ember volt. Hosszú, de mégsem könnyű lét adatott néki: egy háborúkkal, öldökléssel és kirekesztéssel teli század részese lehetett. Létbiztonság majd viaskodások, szerelmek és csalódások, sikerek és méltatlanságok, jólét és nélkülözés, derűs életöröm majd lehangoló betegségek sora szőtték át az éveit. Ami életcélja volt, teljesítette: Ady Endre életútjának kutatása, és a költő értékeinek felmutatása.

Dénes Zsófia 1987 januárjában, Féja Géza 1978 nyarán távozott közülünk. Életük során mindketten szerettek és írásaikban megörökítettek, megőriztek egy olyan tájat és várost, a régi Balatonfüredet, melyen túllépett a fejlődés sodra, a múló Idő. Nékik pedig évtizedek óta már „levelezniük” sem kell, megérkeztek abba a világba, ahol talán béke és nyugalom várta őket, s kipihenhetik életük viszontagságait. Folytatódhat végeérhetetlen beszélgetésük Adyról, a Balatonról és az elmúlt világuk emlékeiről. Nem kell már latolgatniuk, hol olcsóbb a nyári kvártély Füreden.

(1885–1987)

A kép forrása:
https://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9nes_Zs%C3%B3fia
 letöltés ideje: 2018. november 23, 21 óra 02 perc

Előző számunkban jelent meg Féja Endre "A Cholnokyak" című írása (FH. 51: 36–40), a szerző neve a tartalomjegyzékben Fejes Endreként szerepel. Illusztris szerzőnktől elnézést kérünk a sajnálatos elírásért!